

Pléh Csaba

Mi a véleménye az utóbbi években napvilágot látott vitákról, amelyek megkérdőjelezték a pszichoanalitikus gondolatok érvényességét a mai tudományos gondolkodásban és terápiás gyakorlatban?

Ami a tudományos kérdéseket illeti a pszichoanalitikus gondolkodás végeredményben 60 éve a tudományfilozófiai mérlegelések és viták előterében áll. Legalább Karl Popper óta tudjuk, hogy a pszichoanalízis a nem bizonyítható, mert nem falszifikálható elméletek legjellegzetesebb példája. Nem szabad azonban túl érzékenyen reagálni erre, hiszen a pszichoanalízis jó társaságban van, ezek közé az elméletek közé tartozik nem csak a marxizmus, hanem a darwinizmus is.

A darwinizmus nemcsak mint igen respektált elmélet fontos itt, hanem azért is, mert az utóbbi évtizedekben státusza a tudományfilozófiai szempontból jelentősen átalakult. Az átalakulás egy része már Poppernél megfigyelhető volt. Ugyanaz a Popper, aki a tudományelméletben tele van kételyekkel, s a darwinizmust mai zsargonnal élve „nagy, átfogó mesének” tartja, emberképében az evolúciós ismeretelmélet kezdeményezője lesz, mely szerint a variációs és szelekciós ciklusok elkülönítése minden változó rendszer alapvető jellemzője, s maga a szelekciós metaelmélet mint pozitív, előrevivő világnézet jelenik meg számára. Ha a Freud–Darwin-analógiát visszafelé fordítjuk, akkor az evolucionizmus sorsa optimizmussal kell hogy eltöltsön a freudizmus sorsára nézve is. Hiszen ez azt sugallja, hogy a Freud által képviselt világnézet progresszív kutatási programmá tehető. Tudjuk jól, hogy ez végbe is ment a pszichoanalízis történetében: magán a pszichoanalitikus mozgalmon belül az eredetileg bizonytalan fogalmak bizonyossá váltak, konkrét kísérleti tartalmak sorakoztak fel mögéjük.

Az optimizmus azonban nemcsak tudományelméleti. A modern csecsemő-kutatásban például a pszichoanalitikus ihletés és fogalomrendszer rendkívül jelentős szerepet játszott abban, hogy a kísérletezők figyelme és technikai tu-

dása egyre inkább a legelső életévre irányul. Mindaz a gazdag kép, amely a William James kifejtette „csengő-bongó zűrzavart” felváltja a csecsemőnél, a legtöbbet pszichoanalitikusoknak köszönhet.

Mindez nem akarja azt mondani, hogy nincsenek olyan kérdések, amelyekkel új módon kellene megbirkóznia a pszichoanalízisnek. Nyíri Kristóf hívta fel a figyelmemet rá, hogy a hagyományos pszichoanalitikus kultúraelemzés (gondoljunk a viccre, az álomfejtésre) alapvetően az írásbeliség és szóbeliség viszonyával kapcsolatos. Biztosan szükség lesz arra, hogy megjelenjenek olyan pszichoanalitikusok, aki az új kommunikációs közegek, a képek és a multimédia világában fedezik fel a gondolatáramlás ugrásait, akadályait és rejtett meghatározóit.

Milyen szerepet tölt be és milyen jelentőséggel bír Ön szerint a pszichoanalízis napjaink pszichológiájában és a kultúrában? Személyesen, saját munkájában milyen relevanciája van a pszichoanalitikus eszmerendszernek?

Napjaink tudományos pszichológiájában elsősorban a fejlődéslelektanban meghatározó a pszichoanalízis. A kritikus periódusok fogalma, a kötődés elméletei mind a Freud elindította mozgalomra vezethetők vissza. Újra kellene azonban gondolni a Popper, Grünbaum, Ricoeur közegeiben kialakult vitákat a pszichoanalízis determinisztikus és hermeneutikai természetéről. A mai kognitív tudomány oksági modelljei a mentális életről és az ezzel párhuzamosan feltételezett implikációs viszonyok rendszere (Jerry Fodor felfogására gondolok itt) kínálkozó lehetőség lenne a vita újrakezdésére. Itt a pszichoanalízis a determinisztikus és a szabad emberkép alapvető dilemmájának új értelmezéséhez segíthetne hozzá.

A mai kultúrának azonban, mint szintén Nyíri barátom hívta fel rá a figyelmet, még adósa a pszichoanalízis. Az adósság lényege, hogy meg kellene birkóznia azzal a kérdéssel, hogy milyen pszichodinamikához vezet egy olyan társadalom és kultúra, amely köznapi deklarációiban és a populáris deklarációk szintjén alapvetően hedonisztikus.